

Г. О. Мягих

Дніпропетровськ, Національний гірничий університет

ЕКОНОМІЧНІ БАР'ЄРИ ДЛЯ ЖІНОК: ГЕНДЕРОВАНА ПРАЦЯ

Більш ніж скромні досягнення в напрямку забезпечення гендерної рівності в економічній сфері зобов'язують нас звернутися до аналізу причин та наслідків продовження існування економічних бар'єрів для жінок з метою зваження перспектив відновлення «емансипативних обіцянок фемінізму» в нинішній момент економічної та політичної кризи.

Аналіз ситуації 2012 р., порівняно із попередніми, дає підстави для висновку про те, що кроки, зроблені в напрямі інституціалізації гендерної політики, були незначними. Економічні права жінок це та сфера, де важливими є позитивні зобов'язання держави; тож дієздатний та компетентний інституційний механізм запровадження такої політики є необхідною умовою її ефективності. На практиці розпочата в 2010 р. адміністративна реформа не завершена; координація роботи, як і у попередніх роках, не здійснювалася, тому ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» залишається декларативним. Неефективною видається також діяльність в цій сфері Уповноваженого з прав людини¹.

У доповідях правозахисних організацій про стан дотримання прав жінок та працях аналітиків наведено основні системні порушення їх прав: дискримінація при наймі на роботу, нерівність в оплаті праці, «скляна стеля», горизонтальна та вертикальна гендерна дискримінація, заборона на певні професії для жінок, сексуальна експлуатація, подвійна зайнятість². Усі зазначені тенденції демонструють серйозні прорахунки державної політики.

В сфері зайнятості та оплати праці фіксуються наступні порушення – невчасні виплати відпускних з догляду за дитиною, залучення вагітних та матерів дітей до трьох років до виконання заборонених законом видів робіт, невплата лікарняних тощо. І на цьому тлі 23.02.2012 р. до ВРУ був внесений законопроект №10112, який передбачає вищі на 17 % податки для "безвідповідальних" громадян, які до 30 років не знайшли часу обзавестися дітьми. А 12 березня 2012 р. зареєстрований законопроект № 10170 щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів),

¹ К. Левченко, Л. Ковальчук, М. Євсюкова, О.Калашник, К. Черпаха, М. Легенька, В. Мудрик, О. Дунебабіна (МЖПЦ «Ла Страда – Україна»), О.Суслова (ІКЖЦ) Права жінок та гендерна дискримінація. Права людини в Україні 2012. Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.9>

² Гендерова робота: як ринок праці та хатня робота конструюють гендер // Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. За ред. Марчик М., Плахотнік О., Ярманої Г. – К.: Критика, 2013. – с. 77-96.; Тартаковская І. Работа: а счастье в труде? // Гендер для «чайников». – М.: Звенья. – с. 127-140; Сучасна родина і поділ домашньої праці // «Ми різні – ми рівні». Основи культури гендерної рівності: Навч. посіб. для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. / За ред. О.Семиколенової. 2-ге вид., виправлене. – К.: Ніка-Центр, 2010. – с. 81-87; Калабихина И.Е. Женщина и мужчина в экономической сфере // Введение в гендерные исследования: Учеб. пособ. для студ. вузов / Под общ. ред. И.В. Костиковой. – М.: Аспект Пресс, 2005. – с.137-155.

який є посяганням на репродуктивні права жінок. Активісти виступили із зверненням до керівництва держави щодо недопущення подібних кроків, які неминуче призведуть до кількості кримінальних абортів, збільшення випадків каліцтв та материнської смертності¹. Неадекватним кроком виглядає також незарахування до пенсійного стажу періоду перебування у декретній відпустці, про що у вересні 2010 року проголосувала парламентська більшість. На думку експертів, такий крок не допоможе наповнити державний бюджет, і не сприятиме покращенню демографічної ситуації, а лише погіршить економічну ситуацію жінок².

Подвійне навантаження на жінок не зменшується. Вимушене проведення часу дому в декретних відпустках в ситуації нерозвинутості інфраструктури дитячих садків при мізерних виплатах на дитину, недостатнє залучення чоловіків до виконання сімейних і батьківських обов'язків призводить до дискваліфікації жінок, зменшення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Спостерігається бездіяльність держави та неспроможність захистити жінок від гендерно-стереотипних ставлень на ринку праці. Роботодавці регулярно підкреслюють бажану стать працівника в оголошеннях про вакансії та використовують інформацію про сімейні обставини, яку вони вимагають під час співбесід, аби відмовити жінкам у роботі. Вимоги щодо віку та зовнішності теж стають перепорою, навіть якщо жінки цілковито відповідають посаді за своїми професійними якостями.

Різниця в заробітній платі жінок і чоловіків за працю рівної цінності складає більше 25 % на користь останніх. За даними Держкомстату України середньомісячна заробітна плата жінок становить 72,2% зарплати чоловіків. Жінки першими втрачають роботу, а відповідно – і джерела існування для себе та своєї сім'ї³. Українське законодавство забороняє жінкам обіймати певні посади та виконувати певну роботу. Такі заходи мали на меті захистити жінок від важких та небезпечних умов праці, але кількість цих обмежень перевищує прийняті міжнародні норми регулювання праці жінок, знижуючи їх конкурентоспроможність на ринку праці. Пенсійна реформа шляхом підвищення пенсійного віку жінок, без врахування подвійного навантаження, розриву в заробітній платі чоловіків та жінок тощо матиме негативний вплив на вразливі категорії жінок⁴. Спостерігається також відсутність організованої та системної протидії сексуальним домаганням щодо жінок в сфері праці (замовчування випадків, перепони у розгляді справ в судовому порядку, інше).

Таким чином ми можемо визначити наступні явища, які визначають гендерні економічні бар'єри для жінок:

¹ К. Левченко, Л. Ковальчук, М. Євсюкова, О.Калашник, К. Черпаха, М. Легенька, В. Мудрик, О. Дунебабіна (МЖПЦ «Ла Страда – Україна»), О.Суслова (ІКЖЦ) Права жінок та гендерна дискримінація. Права людини в Україні 2012. Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.9>

² (<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6004731,00.html>)

³ Шевченко К., Євсюкова, Легенька М. (МЖПЦ «Ла Страда – Україна») О.Суслова (ІКЖЦ) Права жінок та гендерна рівність. Права людини в Україні 2009-2010. Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.6>

⁴К. Левченко (МЖПЦ «Ла Страда – Україна»), О.Суслова (ІКЖЦ) Права жінок: чи помічає суспільство їх порушення. Права людини в Україні 2011. Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.7>

- патерналістські очікування населення, сподівання на державне соціальне забезпечення, поєднане з недовірою до державного апарату в цілому.
- нехтування у багатьох випадках роботодавцями нормами трудового законодавства, низький рівень обізнаності керівників та держслужбовців щодо гендерних питань, відсутність належної правової допомоги на місцевому рівні, низький рівень правових знань жінок.
- відсутність зсуву «від перерозподілу до визнання», який мав місце на Заході за часів фемінізму другої хвилі і дав поштовх для епохальних змін ментальності.
- андроцентризм – пригноблення жінок в економічній сфері. Механізми пригноблення – маргіналізація, насильство, культурний імперіалізм. Відродження стереотипу «жінки – берегині домашнього вогнища», що має логічним наслідком формування стереотипу чоловіка-годувальника; але цей ідеал є недосяжним для більшості сімей.
- продовжує домінувати структурно-функціональне розуміння поло-рольової сімейної диференціації. Але ринок виштовхує жінку працювати за наймом і ця концепція не спрацьовує.
- зростання сектору послуг з його низькими зарплатами і переважанням в ньому жінок.
- замовчування соціальної ваги неоплачуваної доглядової та репродуктивної праці, яке натуралізує гендерну несправедливість, виводячи її з поля політичної боротьби. За неоліберального капіталізму ідеал сімейної зарплати заступила норма сім'ї з двома джерелами доходу. Реальна основа цього – зниження зарплат, менші гарантії зайнятості, падіння життєвого рівня, різке зростання кількості годин оплачуваної роботи на кожному сім'ю, тягар подвійної зміни. Тобто «неоліберальний капіталізм ховає непривабливу реальність за романтикою жіночого поступу та гендерної справедливості»: гнучкий капіталізм наповнився вищим моральним змістом¹.
- етатизм – економічну політику формують і впроваджують бюрократи, вбачаючи в населенні клієнтів, а не активних громадян, що призвело до деполітизації. Не справдився ентузіазм щодо НДО: найкращі з них забезпечують населення необхідною допомогою, але це спричиняє деполітизацію місцевих груп і викривляє їх програми в прийнятний для грантодавців із країн першого світу спосіб.
- в Україні ще не вийшов у активістський загаль із академічного середовища так званий «перехресний» підхід, коли враховується не лише гендер, але й клас, рас, сексуальність та національність (так звана інтерсекціональність гендерного дисплею, режиму та ролей).

¹ Фрейзер Н. Фемінізм, капіталізм і підступність історії // Спільне: журнал соціальної критики. – 2013. - № 6. – с. 15.

- ще не відбулася «політизація особистого», тобто розширення бачення справедливості через охоплення проблем, які прийнято вважати приватними, як-от сексуальність, домогосподарство, репродукція і насильство над жінками.
- на Заході кампанії на захист прав жінок переважно зосереджуються на питаннях насильства та репродукції на противагу бідності. Вочевидь для України такий підхід не є наразі продуктивним через об'єктивну актуалізацію базових економічних потреб населення.
- в Україні вкрай низькими темпами відбувається усвідомлення жіночої підлеглості як явища систематичного, прихованого в глибинних структурах суспільства.
- більшість в Україні депривована, що призводить до фрустрації та агресії як захисної реакції (це стосується всіх статей: наприклад, фемінність чоловіка, стигматизована суспільством).

Ми пропонуємо наступні кроки для подолання ситуації, яка склалася в Україні:

- активна трансформація державних структур в установи, які б підтримували і навіть виражали гендерну справедливість. Участь в прийнятті рішень стосовно перерозподілу благ (політичний аспект) з метою нівелювання експлуатації. Позитивна дискримінація, квоти, пільги, окремі партії та кафедри.
- впровадження і розвиток практики росту самосвідомості, наголос на власній ідеологічній позиції, так звана практика «надання сили». Боротьба проти культурного імперіалізму. андроцентризму через боротьбу за визнання. Заперечення загально жіночої солідарності, яка є фікцією, лише статистичною категорією.
- визнання жіночого досвіду рівноцінним, а не пригноблюючим. Інаковість жінки, її материнські практики – величезний стимул зростання, цінність, ресурс.
- розвиток у чоловіків здатності до піклування для зміни гендерного ладу; «...усунення з центральних позицій оплачуваної праці і надання цінності нетоварній діяльності, включно з роботою по догляду. Ця робота, яку досі переважно виконують жінки, повинна стати цінованим складником гідного життя кожного»
- посилення поєднання феміністичної критики з критикою капіталізму.

Сучасне українське суспільство має пристосуватись до загальносвітових реалій, творчо переробити світовий досвід, намагаючись сформувати власну, здатну до розвитку соціально-економічну систему.